

Geç Orta Çağ Avrupa tarihyazıcılığında Jean le Bel ve Jean Froissart'ın yeri

Barışcan ABDAL

Doktora Öğrencisi

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

bariscan61@gmail.com

 0000-0003-4019-9889

Öz: Geç Orta Çağ Avrupası, bu dönemi çalışan tarihçiler için ideal Orta Çağ algısından uzak görülmesi sebebiyle genellikle daha az ilgi görmüş bir zaman dilimi olmuştur. Bu nedenle Geç Orta Çağ tarihi ve çalışmaları, Erken Modern-Rönesans ile Yüksek Orta Çağ çalışmaları arasında geçiş görevi üstlenmiştir. Ancak bu durum XIX. yüzyıl Romantik tarihçilerinin Geç Orta Çağ'a olan ilgileri ile değişmiş ve Geç Orta Çağ tarihine ve tarihyazımına yönelik araştırmalar artmıştır. Geç Orta Çağ artık sadece bir geçiş veya sonraki dönemin hazırlayıcısı olarak değil başlı başına bir dönem olarak incelemeye alınmıştır. Geç Orta Çağ tarihine ve tarihyazımına dair çalışmaların artmasıyla birlikte Jean le Bel ve Jean Froissart isimleri ön plana çıkmıştır. Kıta Avrupalı bu iki yazar bu dönemde değişmekte ve gelişmekte olan tarihyazımının birer temsilcisi olmuş ve kurdukları anlatı ile Geç Orta Çağ tarihyazımını derinden etkilemişlerdir. Her iki ismin de ideal Orta Çağ yazarlarından farklı bir çizgide anlatım tarzına sahip olmaları ve mesleki geçmişleri onları Geç Orta Çağ tarihyazımında farklı bir yere yerleştirmiştir. Bu doğrultuda Jean le Bel ve Jean Froissart hem hayatları hem de eserleriyle Geç Orta Çağ tarihyazımı incelemelerinde örnek teşkil eden önemli anlatılar kurmuşlardır. Ancak bu iki isim sadece kurdukları anlatımlarla değil o döneme kadar bilinen tarihçi portresinin dışındaki yaşamlarıyla da değişen tarihçi ve yazar algısını bizlere göstermektedirler.

Anahtar Kelimeler: Tarihyazımı, Orta Çağ, Jean Froissart, Jean le Bel

The place of Jean le Bel and Jean Froissart in Late Medieval European historiography

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi:

27.04.2025

Kabul Tarihi:

17.05.2025

Abstract: The Late Middle Ages has often received less attention from historians due to its deviation from the idealized concept of the Middle Ages. As a result, the history and studies of the Late Middle Ages have mostly played a transitional role between the Early Modern-Renaissance and High Middle Ages studies. However, this situation changed with the Romantic historians of the 19th century, who shifted the focus to the Late Middle Ages, increasing interest in its history and historiography. The Late Middle Ages began to be studied not just as a transitional period or a precursor to the next era, but as an independent period in its own right. With the rise of studies on the history and historiography of the Late Middle Ages, the names of Jean le Bel and Jean Froissart have come to the forefront. These two Continental European writers became representatives of the evolving and changing historiography of the period, and their narratives deeply influenced Late Middle Ages historiography. Both writers, with their unique narrative styles and professional backgrounds, held a distinct position in Late Middle Ages historiography compared to the ideal medieval chroniclers. In this regard, Jean le Bel and Jean Froissart constructed significant narratives that serve as exemplary cases in the examination of Late Medieval historiography, both through their lives and their literary productions. Nevertheless, these figures not only distinguish themselves through the narratives they formulated, but also illuminate the evolving perception of the historian and the writer, owing to lives that diverged from the conventional image of the historian up to that period.

Keywords: Historiography, Middle Age, Jean Froissart, Jean le Bel

Extended Summary

Purpose

The main objective of this article is to examine the place of Jean le Bel and Jean Froissart in the transformation and change of late medieval European historiography. The history and historiography of the Late Middle Ages, which has generally not received the necessary attention from historians and has often been viewed merely as a transitional period to later times, will be evaluated within its own conditions. This will allow both the differences between this period and the Early and High Middle Ages to be highlighted, as well as how it separates from the Early Modern Period, which was seen as a preparatory stage for later times. To illustrate this distinction, the historiography of the Late Middle Ages will be explored through two significant representatives. The primary aim of this text will be to show how this evolution unfolded and the role of these two authors, Jean le Bel and Jean Froissart, in this process.

Method

This article will attempt to explain how Late Medieval historiography differs from Early and High Medieval historiography, through the works of Jean le Bel and Jean Froissart. To do this, we will first provide a general overview of medieval historiography, highlighting the main outlines that constituted the historiography of this period. Following this, we will present information about the lives and works of Jean le Bel and Jean Froissart, contextualizing the narratives they constructed. Finally, we will demonstrate why these two authors are important and what role they played in Late Medieval historiography.

Results and Discussion

It would not be incorrect to say that Jean le Bel and Jean Froissart were among the most significant representatives of the historiography in Europe during the 14th century, reflecting the changes observed in every aspect of society. What makes them and their chronicles special is not only the way they structured their narratives, but also how these narratives were embraced and used by the society of their time. Both authors were, in fact, influenced by the legacy of the Arthurian romances that spread especially in Northern France after the 12th century, with roots in Geoffrey of Monmouth (1095-1155) and Chrétien de Troyes, and perhaps even represented the peak of this tradition. Moreover, another feature that set these two writers apart was their choice to write in French instead of Latin, at a time when national languages were not yet widely used. Prior to these centuries, throughout most of the Middle Ages, historical texts were written in Latin by monastic scribes, and the audience was mainly composed of the religious elite and the nobility. Therefore, the use of national languages for historical texts—languages that had previously been limited to local religious sermons and their translations—represented a significant transformation.

Additionally, these individuals also embodied the changing role of the “historian” in their time. As we mentioned in the first section, throughout the Middle Ages, historiography was largely controlled by the Church. However, this dominance of the Church over historical writing began to decline in the 14th and 15th centuries, with secular writers increasingly producing works. This shift also amplified the influence of monarchies and other noble families on historical writing. As monarchies sought to centralize their power, historical narratives were influenced in favor of the crown, and these narratives started to be seen, either directly or indirectly, as propaganda. This viewpoint can be partially accepted because scribes who found patronage outside of religious institutions, along with the patrons who supported them, sought to craft historical narratives that aligned with their own goals. This likely led to the transformation of historical narratives into tools of propaganda. However, this does not mean that historiography did not have a propaganda function before the 14th and 15th centuries. Works with such a function could be written even before, but the growing number of writers and their dissemination led to the emergence of more diverse voices. The rise of secular writers also led many noble families to commission historical works through patronage, which, as mentioned above, also contributed to propaganda. Jean le Bel and Jean Froissart were, in fact, products of this development, as the narrative style they employed, centered on chivalric ideals, effectively reflected the propaganda of a particular class. In fact, they not only represented a specific class but also, as participants in the Hundred Years’ War, took a stance on the side of the English.

Conclusion

In light of all this information, Jean le Bel and Jean Froissart have become among the most important representatives of the changing historiography of the Middle Ages. The narratives they constructed were quite different in general terms from traditional medieval historiography. What made them special were, in a broader context, their use of national languages, their roles as secular scribes, and their chivalric narrative style. While they were not the first to use these elements, they were among the rare authors who combined all of them. For this reason, Jean le Bel and Jean Froissart were significant milestones in the historiography that was undergoing transformation, both in their own time and in the periods that followed.

Giriş

Orta Çağ Avrupası’nın tarihyazımı, gerek geçmişten aldığı miras gerekse kendi içerisinde geçirdiği süreç sebebiyle yıllar içerisinde sürekli değişti. Ancak XIX. yüzyılda Romantik düşüncenin Orta Çağ’ı ötekileştiren Aydınlanmacı bakış açısını kırmasına kadar bu döneme dair tarihi ve tarihyazımsal ilgi oldukça kısıtlıydı. Romantik düşünce ile bu bir nebze kırılrsa da Geç Orta Çağ tarihinin ideal Orta Çağ’ı tam anlamıyla temsil etmemesi sebebiyle Romantik düşünürler

tarafından ötekileştirildi. İşte biz de bu makalede Jean le Bel ve Jean Froissart üzerinden Geç Orta Çağ tarihyazımının dönüşümünü ve bu iki yazarın süreçteki rolünü inceleyeceğiz. Bu doğrultuda girişte kısaca Orta Çağ Avrupası'nın tarihyazımını oluşturan faktörlerden söz edilecek ve böylece Geç Orta Çağ Avrupası'nın tarihyazımında geçirdiği değişim daha iyi anlamlandırılacaktır. Avrupa'nın bu dönemde içinde olduğu sosyo-ekonomik ve siyasi değişimlerin tarihyazımına nasıl ve ne şekilde yansındıklarını göstermek bu makalenin bir diğer hedefi olacaktır. Bununla birlikte neden Jean le Bel ve Jean Froissart isimlerinin seçildiği ve bu kişilerin önemi açıklanacaktır. Böylece iki yazarın Geç Orta Çağ Avrupası'ndaki dönüşüm sürecinde tarihyazımını nasıl etkiledikleri incelenecektir. Ayrıca, dönemin şartlarının onları mı şekillendirdiği yoksa onların mı bu değişimin fitilini ateşleyen kişiler olduğu tartışılacaktır.

Orta Çağ Avrupası'nın tarihyazımını etkileyen pek çok faktörü farklı dönemler için sıralayabiliriz ancak bu faktörlerde değişime uğramayacak tek öge muhtemelen Hristiyanlık olacaktır. Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından hızla etkisini tüm Avrupa'da hissettiren bu öğreti, yazım dilini ve içeriğini değiştirmişti. Hristiyanlık öncesi ve sonrasındaki tarihyazımında gerçekleşen en büyük değişikliklerden biri; Eski Ahit'ten yola çıkarak, Tanrı'nın inayetinin tarih akışındaki rolü olmuştur (Breisach, 2018: 110). Tanrı'nın inayetinin doğrudan tarihe müdahalesinin dışında, Hristiyanlık düşüncesi bir başka faktörü daha içerisinde barındırmaktaydı. Buna göre zamanın bir başlangıcı vardı ve bu başlangıç İsa'nın tekrardan dünyaya gelişinin ardından son bulacaktı. İsa Mesih'in dünyaya ilk gelişi ile ikinci gelişi arasındaki dönemi temsil eden Orta Çağ, işte bu arada kalmışlığını ve sonun beklenişini bize metinlerinde hissettirmekteydi. Roma döneminden başlayarak devletleşen Hristiyanlık, taşıdığı bu düşünce gereği evrensel ve apokaliptik olmalıydı (Zakai ve Mali, 1993:396).

Bin yıllık bir süre zarfına hapsettiğimiz Orta Çağ tarihyazımını bu elementleri içerisinde hep taşımaktaydı fakat elbette ki belli dönemlerde bazı evrimler geçirmişti. Erken dönem kilise babalarının ortaya koyduğu tarih görüşü İsa'nın gelişinin gecikmesiyle farklılığa uğradığı gibi sosyal ve siyasi olaylar da tarihyazımını doğrudan etkilemişti. III. yüzyılda Sextus Iulius Africanus (160-240) *Kronografi*'yi (*Χρονογραφία*) kaleme aldığı anda Hristiyan tarihyazıcılığı eksenini bir kronolojik amaç gütmekteydi. Eusebius (263-340) ise Roma'nın Hristiyanlığı özgürleştirmeye başladığı dönemde Sextus Iulius Africanus'un yazımını geliştirmiş ve ilerleyen süreçte Avrupa tarihyazıcılığını derinden etkileyecek olan *Kilise Tarihi* (*Ἐκκλησιαστική*) ve *Kronik* (*Παντοδραπὴ*) eserlerini yazmıştır (Durgun, 2017:32). Eusebius'un ardından gelen Aziz Augustinus (354-430) ise yazdığı *Tanrı'nın Şehri* (*De civitate Dei contra paganos*) adlı eserinde, Tanrı şehri ile dünya şehri arasındaki farkı ortaya koyduğu gibi bir Hristiyan'ın sadece Tanrı şehrinde huzuru bulabileceğini aktarıyordu ve bu aslında dünyanın geçiciliğini ön plana koyduğu gibi burada işlerin açıklanması kısmen önemini kaybediyordu (Breisach, 2018: 118-119). Ancak Aziz Augustinus'un evrensel gördüğü kilisenin belli bir devlete bağlı olmaması görüşü, Orta Çağ boyunca gözlemleyeceğimiz Kilise-krallık çekişmesinde krallıktan yana rol almış Orta Çağ tarihçileri için sıkıntılı bir durumu teşkil edebilirdi. Bu sebepten ötürü tarihçiler Aziz Augustinus'un görüşlerini kullanmışlardı ancak bulundukları politik konuma göre Orosius'un (385-420) Roma-Hristiyanlık ilişkisini kutsayan görüşlerini benimsemişlerdi. Aziz.

Augustinus hâlâ önemli ve kullanılan biriydi fakat Orta Çağ tarih yazımı üzerindeki etkisini Beryl Smalley şu şekilde özetliyordu: “Augustinus’ın kitabı (*De civitate Dei contra paganos*) bir tarih vizyonunu temsil eder, tarih yazımı için bir planı değil.”. Bunun dışında Augustinus’un *De civitate Dei contra paganos* adlı eseri Orta Çağ tarih yazımına eklemelendirmek için fazla teolojik ve karmaşıktı. Bu nedenle pek çok Orta Çağ yazarı onu Orosius üzerinden tanıdı (Smalley, 1975:44)

Roma’nın yıkılışı sonrasında Kilise ve tarihçilik bir bütün haline gelmiş ve bu kurum uzun yıllar boyunca tarih yazıcılığının merkezi olarak kalmıştır. Tarihçilik Roma’nın yıkılmasıyla kaybettiği birlik içeren devlet ve imparatoru 800’de Charlemagne’nin (ö.814) taç giymesiyle bulmuş görünüyordu fakat bu birlik uzun sürmeyeceği gibi ilerleyen yıllarda tarih yazıcılığı farklı yörüngelerde kullanılmaya başlanılacaktı. Bu dönemlerdeki tarih yazarları kurmuş oldukları anlatı kimi zaman bir meşruiyet kurmanın aracısı olmuş kimi zaman ise yapılan işlerin anlatılmasını hedeflemişti. Bu nedenle çoğu zaman Kilise veya krallık gibi otoritelerin elinde olmuştu. Erken ve Yüksek Orta Çağ boyunca okuyup-yazabilen kısmın genellikle kilise görevlileri olmaları, yazım dilinin Latince olması ve yazma işinin pahalı bir alanı teşkil etmesi Kilise’nin tarih yazımında tekel olmasındaki etkenlerdendi. Fakat değişimin yolda olduğu da açıktı. Yüksek Orta Çağ sonlarında başlayan sosyal düzenin değişimi, ticaretin ve şehirleşmenin artması, üniversitelerin ortaya çıkması tarih yazımı ve okuryazarlığın yavaş yavaş Kilise dışına taşmasıyla sonuçlandı. Bununla birlikte Aristoteles’in tekrardan Avrupa’da gündeme gelmesi sadece düşünce yapılarına tesir etmemiş, bu düşünce doğrultusunda yazımın içeriğini de değiştirmeye başlamıştı. Düşünce ve sosyal yapıdaki bu değişimler XIV. yüzyılda Latin yazım geleneğinin zayıflamasına neden oldu. Manastır tarihçileri bu tarihten itibaren giderek gözden düşmeye başladılar fakat manastırlarla krallıklar arasındaki bağlar hemen kopacak kadar ince değildi. Bu iki iktidar yapısı birbiriyle çatıştığı kadar birbirlerini besledi. Bu ikilemi en iyi yansıtan örneklerden biri olarak Fransa’daki St. Denis manastırının tarihçilerinin XV. yüzyılın ilk yarısına kadar kraldan ödenek alması gösterilebilir (Breisach, 2018: 193). Tarih yazımı, hem Kilise hem de krallıkların meşruiyet arayışlarındaki vazgeçilmez araçlardı. Fakat yukarıda da bahsettiğimiz üzere, Geç Orta Çağ ile eski yazım geleneği tamamen ortadan kalkmasa da zayıflamıştı. Ancak artık tarihi yazanların toplumdaki yerleri değişmeye başlamıştı (Gransden, 1998: XII). Bu değişimin en muhtemel sebeplerini ise veba, artan ticaret, şehirleşme ve üniversiteleşme olarak görmekteyiz. Tüm bu nedenlerin ortak bir sonucu olarak toplumun geneli, tarihçiden ve onun kurduğu anlatımdan değişim beklemişti.

Bunun dışında İngiltere ve Fransa özelinde bu dönemde patlak veren Yüz Yıl Savaşları da muhtemelen manastır tarihçiliğine darbe vurmuştu. XIV. yüzyılda giderek manastırların tekelinden çıkan tarih yazımının yeni gözdesi biyografiler ve şövalyeci öyküler olmuştu (Breisach, 2018: 197). Esasında bu durum bir arz-talep dengesiydi. Geç Orta Çağ Avrupası’nın içerisinde bulunduğu sürekli savaş hali talepleri etkilediği gibi zaman içerisinde bu talepleri isteyen sınıfları da değiştirmişti. Artık sadece içerik değil bu içeriği kaleme alacak tarih yazıcıları da değişmekteydi. Bu doğrultuda XIV. yüzyılda Avrupa’da tarihçiler artık daha fazla seküler görevlerde bulunan kişiler olmaya başlamış, onların bu kiliseden kısmen uzak yaşamı dilde de değişikliğe neden olmuştu. Dini katiplerin yerini seküler katiplerin alması yazım dilinin de Latince’den ulusal dillere doğru yönelmesine

sebebiyet vermişti. Tarih yazımını teşvik eden patronaj ilişkilerine burjuvazinin ve yerel elit ailelerin dâhil olması, Latincenin tarih yazımındaki tekeline kırarak ulusal dillerin kullanımının artmasına zemin hazırlamıştır. Zira Orta Çağ'da tarihsel anlatıların patronajını sağlayan kişiler, bu metinleri yalnızca yazdırmakla kalmayıp dinlemeyi de arzu ediyorlardı. (Kempshall, 2012: 24). Bu nedenle tarihyazımsal bir değişim kaçınılmaz olmuştur. İşte biz de bu makalede eserlerini Fransızca yazmış ve seküler kâtip olan Jean le Bel ve Jean Froissart'ın, Geç Orta Çağ'da gözlemlediğimiz bu değişimdeki yerini eserleri ve hayatları üzerinden inceleyeceğiz.¹ Ayrıca bu incelemeleri yaparken her iki ismin kroniklerinde ön plana çıkan kavramlarını tartışmaya açarak bunların eserler üzerindeki etkilerini de tartışacağız.

Jean le Bel

Jean le Bel 1290-1370 yılları arasında yaşamış Liège'li bir kronik yazarıdır (Tyson, 1986: 315). Jean le Bel ve hayatı hakkında kısıtlı bilgiye sahibiz ve bunlara ancak farklı kaynaklar üzerinden ulaşabilmekteyiz. Çağdaşı olan Jean d'Outremeuse (ö.1400), Jacques de Hemricourt (ö.1403), Jean Froissart gibi kişilerin eserlerindeki Jean le Bel anlatıları ve kendi yazmış olduğu kronik, onun hakkında ulaşabileceğimiz sınırlı kaynakları oluşturmaktadır. Hemricourt'un *Miroir des nobles de Hesbaye* adlı eserinde geçen bilgilere göre soylu/burjuva bir aileden geldiği düşünülmektedir (Hemricourt, 1910:225-228). Çağdaşı pek çok yazarın eserinde ve hatta Jean Froissart'ın kroniğinde bizzat "ustam" olarak adlandırılmasına rağmen Jean le Bel hakkında çok az bilgi olmasının sebebi, kendi eserlerinden günümüze kadar pek fazla bir şey kalmamasıdır. Öyle ki günümüze ulaşabilen tek el yazması 1861 yılında Châlons-sur-Marne kütüphanesinde bulunmuştur. Kroniğin şu anda en yaygın kullanılan edisyonu Jules Viard ve Eugène Déprez tarafından günümüz Fransızcasına 1904-1905 yıllarında aktarılmıştır. Biz ise bu yazıda, 2011 yılında Nigel Bryant tarafından İngilizceye çevrilmiş halini kullanacağız (Bel, 2011).

Jean le Bel'in kroniğinin 1861 yılında bulunan el yazmasında aslında bir başlık görememekteyiz. Günümüzde kullandığımız *Vrayes Chroniques/True Chronicles* başlığı ise gerek diğer kaynaklardan atıflar gerekse eserde sıkça geçen "truth" (hakikat/doğru) vurgusundan gelmektedir. Jean le Bel dönemin Hainault kontunun kardeşi John Hainault'nun (ö.1356)² isteği üzerine bu kroniği yazmıştır.

¹ Jean le Bel ve Jean Froissart'ın seküler bir kâtip olduğunun belirtilmesi dikkatlice ele alınmalıdır. Bu kişiler muhtemelen okuma-yazma öğrenebilecekleri yegâne yerlerden olan kiliselerde eğitim görmüş ve orada pekâlâ görevler almış kişilerdir. Ancak bu kişileri, Halil Yavaş'ın Froissart üzerine yazdığı makalede olduğu gibi doğrudan din adamı olarak adlandırmak yanlış olacaktır. Gerek araştırma eserleri gerekse metnin bizzat orijinalinde bu kişilerden bahsedilirken Fransızca "chanoine" İngilizce "canon" olarak söz edilir. Fakat bu ifadeyi doğrudan din adamı olarak çevirmek yanlıştır zira bu kişiler muhtemelen tam bir din adamından ziyade burada görevlerde bulunmuş kişilerdi. Bunun dışında le Bel ve Froissart için araştırma eserlerinde geçen "secular clerks/clergy" ifadesi de onları sadece birer din adamı olarak adlandırılmasına yetmez çünkü bu ifadeler insanların zihninde canlanan din adamı portresinde değildir. Bu neden Jean le Bel ve Jean Froissart dini bir kâtipten ziyade daha çok seküler kâtip olarak görülmektedir. İlgili makale için: Halil Yavaş, Şövalyelik ve Aristokrasinin Jean Froissart'ın Tarih Anlayışına Etkisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 20, no.3, (2022).

² John Hainault (1288-1356) o dönemki Hainault Kontu I. William'ın (1286-1337) kardeşidir.

John Hainault ile Jean le Bel'in arasındaki bu ilişki sadece patronaj ilişkisi şeklinde olmamış, Jean le Bel 1327 yılında onunla İngiltere ve İskoçya'ya gitmiştir. Bundan dolayı le Bel, kroniğinde 1327-1340 yılları arasında sözünü ettiği pek çok olayın muhtemelen bizzat şahidi olmuştur. Aslında bu da bizi bir nevi onun yazım tekniğine ve kronikte bize neyi vaat ettiğine getirmektedir. Jean le Bel, henüz kroniğinin başında "Bizzat tanık olduklarım veya orada bizzat bulunmuş kişilerden duyduklarımı; olabildiğince gerçek/doğru bir şekilde..." diyerek metin içerisinde verdiği bilgilerin kaynağını belirtmektedir (Bel, 2011:22. Tyson, 1986:316). Ancak onun bu "gerçek" ve kısmen "tarafsızlık" arayışının kroniğine ne denli yansıdığı ve bu anlatılardaki hakikat vurgusu makalenin ilerleyen kısımlarında tartışılacaktır.

Vrayes Chroniques ve Hakikat

Jean le Bel'in İngiltere seyahati ve patronaj, kroniğinin yazım dilini ve anlatısının içeriğini oldukça etkiledi. Le Bel'in XII. yüzyılın ardından revaçta olan Arthur romansları ve şövalyeci anlatım tarzından da etkilendiği ve metnin kurgusunu bu temel üzerine kurduğu görülmektedir. Bu doğrultuda anlatısının henüz başında III. Edward'ın İskoçya Seferi'ni aktarırken ona duyduğu hayranlığı gizlememiş ve kitabın baş kahramanını "Soylu Kral Edward" olarak seçmiştir.³ Fakat Jean le Bel'in sahip olduğu bu anlatım biçimi, sunduğu bilgilerin güvenilirliğini tartışmaya açmıştır çünkü şövalye idealleriyle bezenmiş bu eserde şövalyeler tarafından yapılan yanlışlar yazarın isteği doğrultusunda kimi zaman ya kısaca anlatılmış ya da geçiştirilmiştir. Ancak buradaki büyük istisna III. Edward'ın Salisbury kontesine tecavüz ettiğine yönelik anlatıdır. Esasında Jean le Bel bu olay hakkında tam bir malumata dahi sahip olmadığını, bahsi geçen Salisbury kontesinin adını yanlış vererek göstermektedir (Bel, 2011:146-154. Gransden, 1972:335-336) ⁴ Fakat burada asıl dikkat edilmesi gereken nokta bu olayın doğruluğundan ziyade le Bel'in anlatısında saygıdeğer gördüğü ve sürekli soylu olarak bahsettiği kralın şövalye ideallerine uymayan bu onursuz davranışına anlatısında yer vermesidir (Bel, 2011:154).⁵ Bu noktada le Bel'in bu olaya anlatısında yer vermesinde bir Fransız propagandasının kurbanı olduğu şeklinde görüşler de mevcuttur (Tyson, 1986:318). Ancak bu propaganda ihtimalinin dışında le Bel'in olayı aktarması üzerine birkaç çıkarım yapılabilir. Buna göre le Bel'in şövalye ideallerine bağlılığı sebebiyle bu duruma karşı kayıtsız kalamadığını ve anlatısı için vaat ettiği "hakikati" yazma arzusunu okuyucusuna/dinleyicisine bir nevi kanıtlama çabasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ayrıca III. Edward'ın eşinin aynı zamanda John Hainault'nun yeğeni olması sebebiyle bu "onursuz" davranışı anlatısına ekleme zorunluluğu hissetmiş olabilir. Ancak le Bel, olayı şövalye ideallerine kıyasla her ne kadar onursuz bir davranış olarak görse de bu dönemde revaçta olan Arthur romanslarında şövalyelerin aşkının kavuşulamayan ideal aşk olduğunu ve bunun pek muhtemel bir şekilde genelde hizmetinde bulundukları senyörün hanımı olduğunu belirtmek gerekir (Keen, 1990:13).

³ Le Bel kroniği içerisinde III. Edward'tan bahsederken sürekli Noble King ifadesini kullanmaktadır ki bu ifadeyi bahsi geçen her kral veya soylu kimse için kullanmaz.

⁴ Le Bel Salisbury Kontesi'nin adını Alice olarak vermektedir fakat Kontesin adı gerçekte Katharine'dir.

⁵ Le Bel III. Edward'dan bahsederken sürekli olarak "worthy" ve "noble" ifadelerini kullanırken bu olaya gelindiğinde bu davranışı "unworthy" olarak belirtir.

Antonia Gransden bu anlatının Romalı tarihçi Livius'un aktardığı Sextus Tarquinius'un⁶ Lucretia'nın tecavüzü olayından esinlenerek uydurulmuş bir hikâye olabileceğini ve gerçekten de bir propaganda niteliği taşıyabileceğini belirtmektedir. Çünkü Livius'un aktardığına göre Lucretia'nın tecavüzü olayının ardından Lucretia intihar etmiş ve bu olay neticesinde isyan eden Romalı aristokratların Roma'nın krallıktan cumhuriyete geçiş sürecini başlattığı düşünülmüştür. Bu nedenle bu olayın bir propaganda neticesinde yazıldığını düşünürsek Fransızlar III. Edward özelinde bir kehanette bulunmaktadır ki bu da Salisbury kontesine tecavüz etmiş kralın tıpkı Roma'da olduğu gibi felakete sürükleneceği üzerinedir (Gransden, 1972:342-344).

Aslında Jean le Bel'de veyahut o dönemde yazılmış diğer kroniklerde taşıdıkları ajanda veya zihin yapıları gereği belli olaylara olan eğilim oldukça doğaldı. Bunun dışında bu tip kroniklerin hâkim propagandadan ve anlayıştan etkilenmeleri de olağandı. Yine de bu dönemin insanlarını sebep-sonuç ilişkisi kurmaktan uzak ve basit zekâlı bireyler olarak görmek yanıltıcı olur. Böyle olmadıklarına dair en güzel örneklerden biri de bu dönemde ortaya çıkan *Flagellant* hareketinin le Bel tarafından yorumlanması olmuştur. Le Bel kendilerini kırbaçlayarak eziyet çeken bu insanların veba sebebiyle ortaya çıktığını, hatta bu dönemde vebanın yayılmasında Yahudilerin rolü olduğuna dair söylentinin *Flagellant*'lar tarafından yayıldığını söylemekteydi. Yani le Bel bir propaganda olma ihtimali konusunda bilinçli ve tüm olay örüntüsünün neden-sonuç ilişkisini kurabilecek kadar da farkındalık sahibiydi (Zink ve Lydon, 1991: 272). Bu doğrultuda Jean le Bel'in belli olayları neden-sonuç bağlamı içinde aktarırken bazı olayları daha kısa ve düz şekilde anlatısına ekleme sebebi olayların vahametini anlamaması değil tercih etmemesi şeklinde görebiliriz. Yine yazarın bu yazım tercihinin getirdiği şekilde Tanrı'nın olaylara rolü kısıtlı durmaktadır. Tanrı sadece kötülüklerin cezalandırılmasında ve iyi olanın yanında bulunmada ortaya çıkmaktadır (Tyson, 1986:320). Bu durum anlatının kurgusunun didaktik bir temada şövalyeci⁷ anlatımı benimsemesinin yanında onun seküler bir kâtip olmasından da kaynaklanmaktadır.

Jean Le Bel, kroniğinde isimlerden ziyade unvanların yer alması da oldukça dikkate değer bir durum gibi durmaktadır. Ana şablonda kurduğu olay örgüsünün dışındaki yan aktörler adlarından ziyade sadece sahip olduğu unvanlarla yazılmıştır. Bu isimleri geçmeyenler arasında İspanya Kralı, Portekiz Kralı, Navarre Kralı hatta III. Edward'ın eşi Kraliçe Philippa gibi oldukça önemli kişiler olduğunu kolaylıkla görebilmekteyiz (Bel, 2011:11). Le Bel ana kurgusu dışındaki karakterleri âdeta bir yardımcı figür olarak kullanmış ve ana öyküsüne hizmet ettirmiştir. Kendince idealize ettiği "iyi/soylu" imajına III. Edward'ı yerleştirirken, onun tam tersi konuma Fransa Kralı VI. Philippe'i yerleştirmiştir. III. Edward'ı soylu şövalye yapan özelliklerin VI. Philippe'deki yoksunluğu, Fransız Kralı "kötü" yapan özellikler olmuştur. Aslında bu sadece Jean le Bel özelinde gördüğümüz bir

⁶ Sextus Tarquinius son Roma Kralı Lucius Tarquinius Superbus (M.Ö.495) oğludur.

⁷ Özellikle XII. yüzyılda Geoffrey Monmouth'un *Historia Regum Britanniae* (Britanya Krallarının Tarihi) adlı kitabıyla beraber tekrardan popülerite kazanan Kral Arthur efsaneleri ile şövalyelik idealleri olan; onur, yiğitlik, gurur, şan ve şöhret gibi temaların ön plana çıktığı anlatım türüdür. Genellikle kahramanlık öykülerini içinde barındıran bu tür İngilizce literatürde "chivalric style" olarak da adlandırılır.

durum değildi ve Orta Çağ tarih anlatılarında sıkça görebildiğimiz yazarın seçimleriydi. Hayden White bu durum özelinde; giriş, gelişme ve sonuç noktalarının olayların yaşandığı sırada belirlenmediğini, tarihçinin yapacağı seçimlere göre bunların oluşturulacağını söyler ve tüm bu seçimler yazarın bizzat kendisiyle ilişkili bir durum olduğunu belirtir. Yani Jean le Bel için bu tarih anlatımı ona malum olmuş veya keşfedilmiş bir durumun ürünü değil tarih yazarı olarak onun bir tasarımıdır (Tezcan, 2018:639). Jean le Bel'in sahip olduğu bu anlatım tarzının romans türüne olan benzerliği ve bu şövalye ideallerine bağlılığı üzerinden anlatısını şekillendirmesi sebebiyle tarihçiliği oldukça tartışmalara neden olmuştur. Ancak günümüz Fransızcasına edisyonunu yapmış olan Jules Viard, le Bel'i sağlam ve tarafsız bir tarihçi ve hatırı sayılır edebi değere sahip bir yazar olarak görmektedir (Tyson, 1986:316).

Jean le Bel'in bu denli eleştirilmesindeki bir başka etmen de metin içerisinde kendisinin sürekli hakikat kavramına yapmış olduğu göndermeden kaynaklanmaktadır. Öyle ki daha önce de bahsettiğimiz üzere le Bel'in başlıksız bulunan kroniği sürekli vurgular sebebiyle *Vrayes Chroniques* olarak adlandırılmıştır. Ancak bu hakikat vurgusu sadece le Bel tarafından vurgulanmamıştır. Onun döneminde kalem oynatmış ve le Bel hakkında sahip olduğumuz kısıtlı bilgiyi edindiğimiz Jean d'Outremeuse (ö.1400), John Hainault'nun Jean le Bel'den "Herhangi bir tarafa ayrımcılık yapmadan ve hak etmeyen hiç kimseye suçlama veya onur bahşetmeyen... saf gerçeği" yazmasını istediğini kendi eserinde belirtmiştir (d'Outremeuse, 1880:322-323). Tüm bu ifadeler Jean le Bel ve hakikat kavramının anlatımıyla iç içe geçmesine vesile olmuştur.

Yukarıda bahsi sık sık geçen "true/vrayes" kavramı Jean le Bel'in metni içerisinde büyük önem taşıdığı gibi Orta Çağ düşüncesinde de sıklıkla tartışılmış bir kavramdır. Hakikat, gerçek, doğru şeklinde çevirebileceğimiz bu kavramın derinliği aslında Orta Çağ'a tümüyle sirayet etmiş ve muhtemelen köklerini köklerini antik metin analogilerinden almıştı. Hakikat kavramı Orta Çağ boyunca pek çok farklı anlamlarla anılsa bile Platoncu bir çizgide bunu "ayna metaforu" ile açıklayabiliriz. Buna göre köklerini Antikiteden alan hakikat gibi soyut fikirler, Orta Çağ'da analogiler yardımıyla birer algı terimlerine dönüştürülmekteydi (Frelick,2016:3). Bu görüşe göre hakikat yanıltıcı olabilirdi çünkü aynadan görülen şey hakikat değil bir yansımaydı. Platon bir ayna ile Tanrı'nın yaptığı her şeyin yapılabileceğini, güneşi, ayı ve yıldızların çabucak yaratılabileceğini söyler. Ancak tüm bunların esasında hakikatin bir yanılması olduğunu anlatmak için diyalogda bulunduğu kişiye şunu söyler: "Evet, görünürde varlıklar yaratmış olurum, ama hiçbir gerçekliği olmaz bunların.". Platon'un da okuyucu sürüklemek istediği nokta esasında budur. Buradan hareketle diyaloguna ideal bir sedirin yaratılması üzerinden devam eder ve burada ideal sedirin Tanrı tarafından yapıldığını, bir başka sedir yaratmayacağını söylemektedir. Bu ideal sedir dışındaki sedirlerin ancak onun bir yanılması olacağını belirtir ve bir dülgerin yaptığı sedirin dülgeri ancak onun işçisi yapacağını, bu sediri çizen bir ressamın ise onun ancak benzetilmişini ortaya koyabileceğini aktarır. Fakat hem dülger hem ressam ideal olan sedirin sadece bir benzerini yapar ve bu sedirler *idea* olan sedirin benzetilmiş halleridir, asla ideal olan değildir. Bu anlatıya göre Platon tüm bunların Tanrı'nın hakikatinin ancak ve ancak aynadaki yansımaları olabileceğini vurgulamak için

verir (Platon, 2018:337-339). Buradan yola çıkan Orta Çağ yazarları ise muhtemelen kendilerini hakikati arayan ve ancak taklidine ulaşabilecekleri ressamlar olarak görmüşlerdi. Yani hakikat ancak Tanrı'nın yarattığıyken yaşanan olaylar dülgerinkiydi ve bunları aktarmak isteyen tarih yazıcıları ancak dülgerin sedirini kopyalayabilen ressamlardı. Dolayısıyla gösterebilecekleri hakikat Tanrı'nın hakikatine sadece benzeyebilirdi veya zıttı olarak yanıltıcı olabilirdi. Bu durumu yine Platon'un mağara alegorisinde de görebilmekteyiz. Platon'un mağarasındaki kişilerden birine zincirlerinden kurutulup hakikat gösterilse dahi ilk başta bunu anlamlandıramaz ve gözleri gerçek ışık kaynağı olan güneşe baktığında kamaştığı için hakikati öncelikle görmez yani hakikat ona acı verir. Fakat bir süre sonra mağarada görmüş olduğu gölgelerin ve ateşin gerçek hakikat olmadığını, güneşin hakikat olduğunu kavrar ve bu noktada Platon hakikati buluşu şöyle aktarır: "İşte ancak o zaman anlayabilir ki, mevsimleri, yılları yapan güneştir. Bütün görülen dünyayı güneş düzenler. Mağarada onun ve arkadaşlarının gördükleri her şeyin asıl kaynağı güneştir." (Platon, 2018:233). Buradan sonuçla zincirlerden kurtulup hakikate yaklaşılabilirdi ancak bu herkesin yapabileceği bir şey olmadığı gibi herkesin hakikati görmesi de sağlanamazdı. Çünkü o mağaradan zincirleri çözülüp hakikati görmüş kişi geri dönüp bunu mağaradakilere anlattığında muhtemelen hakikati görmemiş olanlar tarafından öldürülürdü.

Böylece Orta Çağ Avrupa düşüncesinde Platon'un mağarasındaki gölgeler ve yansımalar, dolaylı bilginin sembolleri haline geldi ve insanlar için neyin doğrudan görülemediğini veya neyin sadece zihin gözünde görülebileceğine açıklama getiriyordu. Bu fikir, gerçeğin başka yerde olduğunu ve insanın bu geçici dünyada görebileceği tek şeyin gölgeler olabileceğini temsil ediyordu (Frelick 2016:3-5). Platon'un mağarasındaki güneş Hristiyanlık için Tanrıydı; görebileceklerimiz (hakikat) sadece güneşten (Tanrı'dan) gelen yansımalar, çünkü tüm dünyayı düzenleyen şey burada güneşti.⁸ Jean le Bel anlatısının arka planında kendini zincirlerini çözmeye çalışan, mağaradaki bir ve hakikat arayışına girmiş bir kişi olarak görüyor olabilirdi. Bundan dolayıdır ki anlatısı içerisinde sürekli olarak hakikati vurgulama zorunluluğunu hissetmiştir. Jean le Bel'in en çok güvendiği bilgi kaynakları olan görme ve duyma, bu dönemde en çok kullanılan kaynak olduğu gibi aynı zamanda tarih boyunca insanları en çok yanıltan duyular olmuştur. Jean le Bel bu sebepten dolayı kroniğindeki bilgilerin kaynağını "Bizzat tanık olduklarım veya orada bizzat bulunmuş kişilerden duyduklarımı; olabildiğince gerçek/doğru bir şekilde..." diyerek belirtmek zorunda hissetmiştir. Esasında bu duygulara olan bu güvensizliği daha önce bahsettiğimiz Orta Çağ'daki ayna metaforuyla da ilişkilidir. Bu ayna gerçeği olduğu gibi görünür kılar lakin hakikatin ancak bir yansımasıdır. Bu doğrultuda bazı aynalar bize hakikati yansıtmakla insanları hakikatten uzaklaştıracak şey de olabilirdi. Bu nedenle ideal ayna Tanrı'nın bize sunduğu ayna olmalıdır ve buradaki hakikat vurgusu esasında ona ulaşma çabasının tezahürüdür. Bu durumu bir çaba olarak görmek daha doğru olacaktır çünkü sıklıkla da belirttiğimiz üzere Orta Çağ'da gerçek/hakikat Tanrısal hakikate bağlıydı ve bu hakikat her zaman yaşanmış olayların doğruluyla da ilişkili

⁸ Hristiyanlıkta hakikate ulaşmanın sınırlılığıyla ilgili şu iki ayete bakabiliriz: 1. Korintliler 13:8, "Çünkü bilgimiz de peygamberliğimiz de sınırlıdır". 1. Korintliler 13:12 "Şimdi her şeyi aynadaki silik görüntü gibi görüyoruz, ama o zaman yüz yüze görüşeceğiz. Şimdi bilgim sınırlıdır, ama o zaman bilindiğim gibi tam bilineceğim."

bir durum değil esasında ulaşılmak istenen bir idealdi (Bergqvist,2013:225). Esasında Orta Çağ'da Platon ve Aristoteles gibi Antik Yunan düşünürlerinin metinlerinin hepsi bilinmediği gibi bilinen metinler de tam halleriyle bulunmuyordu. Ancak bir Orta Çağ entelektüeli bu metinleri tam anlamıyla görmemiş ve okumamış olsa da muhtemelen bu düşünce dünyasına hakimdi. Yani esasında Jean le Bel ve Jean Froissart bir Platon metni hiç görmemiş olabilirlerdi fakat ait oldukları düşünce dünyası hasebiyle onun fikirlerini aşınaydılar. Bunun yanına bu kişilerin okuma-yazma eğitimi aldığı sırada da Platon ve fikirlerinden bahseden metinleri görmüş olmaları (Kantorowicz, 1943:312-323, Gersh, S., Hoenen, M. J. F. M., & Wingerden, P. T. 2002:3-31).

Bunun dışında Orta Çağ yazarları için tarihi hakikatin sadece olayların gerçekten yaşanıp yaşanmaması anlamında olmayıp fikir birliğine, yaygın olan ortak kanaate bağlı yönü de vardı. Ayrıca her Orta Çağ tarihçisinin hakikati söyleme gayreti içerisinde olmadığını da belirtmek gerekir çünkü çoğu zaman onlardan beklenen veya istedikleri bu değildi (Bergqvist,2013:238). Tüm bu düşünsel arka planın dışında le Bel'in kendi anlatısında bu hakikat vurgusunu yapma isteği, metinlerini mistik ve romanslardan ayırma isteği olarak algılanabilirdi çünkü kuşkusuz anlatım dili ile le Bel bunlara oldukça yakındı. (Spiegel, 1997:192)

Jean Froissart

1337 yılında Valenciennes'te doğup 1405 yılında Chimay'da hayatını kaybeden kronik yazarı Jean Froissart, yazdığı eserlerle XIV. yüzyılın en önemli yazarlarından biri olarak kabul edilmiştir. Hayatı boyunca İngiltere Kraliçesi Hainaultlu Philippa, Kral III. Edward, III. Edward'ın en büyük oğlu Kara Prens lakaplı Edward ve İskoçya Kralı II. David gibi önemli kralların saraylarında görevli olarak bulunmuştur (Gransden, 1998:89). Böylesi bir kariyer yapmasına vesile olan yolculuğu henüz 24 yaşında gerçekleştirmiştir. Bulunduğu Hainault Kontluğu'ndan⁹ genç sayılabilecek bir yaşta patronaj bulmak için ayrılmış ve bu desteği ilk olarak III. Edward'ın eşi Kraliçe Philippa'dan bularak 1362-1369 yılları arasında onun himayesinde kalmıştır. Bu süre zarfında Kraliçeden oldukça etkilenmiş olacak ki onun için "beni yaratan oydu" sözlerini sarf etmiştir (Devaux, 2000:1). Ancak o dönemde onu etkileyen sadece Kraliçe olmamış, İngiliz sarayı ve Kral Arthur öyküleri ana esin kaynaklarını oluşturmuştur. İngiltere'ye ilk gittiği yılları göz önüne aldığımızda; İngilizler, Fransa Kralı II. Jean'ı Poitiers Muhaberesi'nde¹⁰ (1356) esir etmiş, 1360 yılında ise Brétigny Antlaşması'yla da muzaffer bir şekilde adaya dönmüşlerdir. Yani Jean Froissart'ın adada bulunduğu ilk yıllarda İngiltere, Yüz Yıl Savaşları'nın en başarılı dönemlerinden birini

⁹ Halil Yavaş'ın, birinci dipnotta eleştirdiğim makalesinde verdiği "bu kontluğun Fransızca konuştuğu ve feodal olarak İngiltere'ye bağlı olduğu" bilgileri yanlıştır. Kontluk Kutsal Roma İmparatorluğu'na bağlı bir bölge olduğu gibi feodal hukuk gereği de buraya bağlıdır. Bu söylem Hainault kontunun Fransa ile savaşta İngiltere'ye destek vereceği şeklinde bilgiden geliyor olsa dahi yanlıştır. Öncelikle feodal hukuk gereği kontun III. Edward'a sadakatini bildirmesi ve Fransa ile savaşta İngiltere Krallığı'nın yanında olacağını bildirmesi burayı feodal olarak İngiltere'ye bağlamadığı gibi Yüz Yıl Savaşları sürecinde bu bölge sürekli olarak İngilizlerle iş birliği içinde olmamıştır.

¹⁰ Halil Yavaş'ın makalesinde bu savaşın yılı hatalı olarak 1355 şeklinde. Poitiers Muhaberesi 1356 yılında gerçekleşmiştir.

yaşıyordu. Bu sebepten ötürü muhtemelen oradaki “şövalyelik” algısından oldukça etkilenmiştir. Daha sonra sıklıkla tekrarlayacağımız bu şövalyelik meselesi aslında Jean Froissart’ı şöhrete kavuşturan öge olmuştur.

Chroniques ve Onur Kavramı

Froissart’ın kroniği yazıldığı günden itibaren şöhretini muhafaza edebilmiş ender Orta Çağ metinlerinden biri olmuş ve o döneme göre oldukça yüksek sayıda kopyası üretilmiştir. Bundan dolayı kroniğin 150’den fazla el yazması Avrupa ve Kuzey Amerika’daki 30 farklı kütüphanede bulunmaktadır. Neredeyse XIV. yüzyıldaki tüm olayları kapsayan kronik, yazıldıktan kısa süre sonra İngilizce, Latince, İspanyolca gibi çeşitli Avrupa dillerine çevrilmiştir. Onun kroniğinin bu denli popülerite kazanmasını sağlayan şey kuşkusuz sahip olduğu anlatım dilidir. Esasında sahip olduğu şövalye idealleriyle bezenmiş anlatımı kendi dönemi içerisinde bir ilki temsil etmiyordu. XII. yüzyıl sonrası tekrardan popülerite kazanmış Arthur romanslarından etkilenmiş pek çok yazar bu tip bir anlatıma sahipti ki Jean Froissart’ın kendisinden ustam diye bahsettiği Jean le Bel de buna dahildi. Froissart’ı ondan daha önce veya sonra yazılmış bu tip anlatılardan ayıran en temel özellik muhtemelen bu akımın içerik ve dil bakımından en olgun ilk örneklerinden biri olmasından kaynaklanıyordu. Froissart’ın kroniğinin yazıldığı andan itibaren eserinin tekrar tekrar kopyalanması ve artık bu dönemde anlatılarda giderek idealleştirilerek belli bi streotip içine girmiş olan ancak esasında bu pratikte kurulmuş bu anlatıdan oldukça uzaklaşmış şövalyeler ve şövalyelik kurumu için için önemli bir anlatıyı temsil etmiştir. Philippe Contamine bu metnin şövalye sınıfına yazıldığını, onların kendilerine referans alabilecekleri ve karşılaştırabilecekleri modeller ile kahramanlar sunmak arzusu içerisinde olduğunu öne sürer (Skorge, 2006:5). Bundandır ki Froissart kroniğinin başında neden bu metni kaleme aldığını, “Gelecekte onurlu bir kahraman olacak gençlerin yüreğini alevlendirmek” şeklinde belirtmiştir (Froissart, 1869:3. Nichols, 1964:279).¹¹ Fakat Froissart’ın benimsemiş olduğu bu anlatım tarzı kendisinin de le Bel gibi kroniğinde vurgusunu yaptığı “hakikatten” çıkmasına neden olmuştur. Froissart’ın anlatısında şövalye idealleri ile dolu bir dünya yaratma çabası, onun metin içerisinde bize “doğru” olarak aksettirdiği olayların idealleri doğrultusunda çarpıtılmasıyla sonuçlanmıştır (Skorge, 2006:19).

Froissart’ın da Jean le Bel’de olduğu gibi kroniğinin başlangıcında oldukça sık “hakikat” vurgusu yapması ve aktardığı olayların doğruluğunu sürekli olarak sorguladığını söylemesinin ardından hakikate dair eylemleri böylece çarpırtması, yine muhtemeldir ki daha önce bahsettiğimiz Orta Çağ’daki hakikat kavramıyla ilişkilidir (Froissart, 1904:1). Bir Orta Çağ yazarı için hakikat her zaman arzulanan bir kavramdı ancak daha önce de belirttiğimiz üzere asıl hakikate yani Tanrı’nın hakikatine asla ulaşamayacağı bilindiği için hakikat ve doğru yazarın anlatımına göre şekilleniyordu. Froissart’ın kroniği için hakikat didaktik amaçlar doğrultusunda şekillendirilebilecek bir şeydi. Bu durum özelinde de Froissart’ın

¹¹ “Et ce sera à yaus matère et exemples de yaus encoragier en bien faisant, car la memore des bons et li recors des preus atisent et enflament par raison les coers des jones bacelers, qui tirent et tendent à toute perfection d’onneur, de quoi proëce est li principaus chiës et li certains ressors.”

kroniğinde tasarlamak istediği ideal dünya, Arthur romanslarından öykünölmüş yarı mitik bir dünyadır. Froissart'ın diğel romanslardan ayrılan özgün yönü ise bu idealize ettiğı ve didaktik bir öğretiyle harmanladığı dünyanın olaylarını geçmişteki efsanelerden değil bizzat yaşamış olduğı çağdan seçmiş olmasıdır (Nichols, 1964:279). Bunlarla birlikte Froissart, kroniğini kişilerin sık sık konuşturulduğı ve duygusal tepkilerin yazıya döküldüğü bir eser olmuştu. Bunun en muhtemel sebebi Froissart'ın bu eserinin sadece yazıda kalmayacağını aynı zamanda sesli şekilde okunarak kişilerin insanları etkilemek için kullanılacağını farkında olmasından kaynaklanıyordu. Froissart metnin içindeki olayların akıcılığını sağlamak adına anlatıcının sesi olan kendisinin yanına olaylar sırasında gerçekleşen diyalogları eklemlemiştir. Muhtemelen böylece aktarılan olayın dramasının okuyucuya geçişinin etkisini arttırmak istedi. Bu diyalogların en etkileyici olanlardan biri de kuşkusuz III. Edward'ın Salisbury kontesine tecavüz ettiğini aktardığı bölümdür. Froissart, bu olayı sadece diyaloglar üzerinden kurmakla kalmaz aynı zamanda doğruluğı dahi şüpheli olan bu olaya III. Edward ile kontesin satranç oynadığı bir anlatı da ekler (Froissart, 1870:340-341).¹² Peki bu doğruluğı tartışmalı olan olay le Bel'de olduğı gibi neden Froissart'ta da kendine yer bulmuştu? Froissart'ın ağızından bu eserin, şövalyelik idealleri taşıdığını ve bu idealleri taşıyacak kişilere örnek olma gayesi içerisinde olduğunu öğrendiğimizden dolayı verilen bu olayların didaktik amaçlarını göz ardı etmememiz gerekir. Esasında tüm bunlar Froissart'ın idealize ettiğı dünyaya giden yollardır ve bu dünya mitik bir ideali içerdığı gibi içselleştirilmesi de gerekir. Bu nedenle ideal şövalye olarak gösterilen III. Edward'ın bir kadına tecavüz ederek onursuz hareket sergilemesi metin içerisindeki ideal şövalye karakterindeki zıtlığı gösterir. Ancak bu sahneler muhtemelen ideal bir şövalye olan III. Edward'ın tezatlığını göstererek okuyucu/dinleyicinin anlatı içindeki karakterlerle daha çok bağ kurmasını hedefliyordu. Yani anlatıdaki ideal bir şövalye dahi hata yapabiliirdi ancak bu durum şövalye ideallerinin önemini daha da vurgulama amacı taşırdı (Nichols, 1964:283). Esasından tüm bu olayların dramatize edilış biçimi ve olayda bahsi geçen kişilerin karakterize edilışı Froissart'ın eserinin bir diğel "başarısının" arka planını oluşturur (Morse, 1991:112).

Esasında Froissart'ın idealize ettiğı ve anlatısında kurmak istediğı dünya ile içinde yaşadığı dünya arasında tezatlıklar mevcuttu. Hollandalı tarihçi Johan Huizinga'ya göre Froissart'ın yaşamış olduğı dünyada şövalyelik, tarihsel bir anakronizmdi (Huizinga, 2019:77-88). Çünkü bu dönemde şövalyelik idealleri içinde sığdırılmış ahlaki kodlar olan "yiğitlik, onur, gurur" gibi kavramlar pratikteki şövalyeliğı pek karşılamıyordu. Muharebe taktiklerinin değışmesiyle birlikte piyadelerin, okçuların ve ateşli silahların kullanımının artması şövalyelerin buradaki işlevini doğrudan etkilemişti. Böyle bir dönemde gelişmeye başlayan şövalyeci anlatım tarzından etkilenmiş tarihyazımı, şövalyeliğın bu pratikteki durumunun karşısında bulunmaya çalışmış ve değışen bu konjonktürde şövalye sınıfının sığınacağı ideal imgeyi oluşturmuştur. Bu doğrultuda Gabrielle Spiegel, Froissart öncesi Fransız düzyazısındaki tarihyazımını, kayıp (veya kaybolmakta olan) bir davanın tarihyazımı olarak başladığını ve tehdit altındaki soylulara bir

¹² Bu bahsi geçen satranç oyunu Froissart'ın her edisyonunda geçmemektedir. Detaylı incelemesi için bkz. Gransden, A. (1972). The Alleged Rape by Edward III of the Countess of Salisbury. The English Historical Review, 87(143),334.

toplumsal değer ve siyasi meşruiyet duygusunu yeniden kazandırma aracı olduğunu düşünmüştür. Bu bağlamda Spiegel, XIII. yüzyılda merkezi krallıkların artan otoritesiyle birlikte Fransız aristokrasisinin geçmişi romantikleştirmesinin hem tarih yazımının Eski Fransızcaya dönüştürülmesini getirdiğini hem de on üçüncü yüzyılda kraliyet yönetiminin büyümesiyle ciddi şekilde sarsılan şövalyelik gücü, etik değeri ve aristokratik özerkliğin kaybolmuş dünyasını yeniden arayışını içerdiğini düşünüyordu (Spiegel, 1993:317).

Tarihyazımı, XIII. ve XIV. yüzyılda merkezi aristokrasinin güçlenmesiyle birlikte muhtemelen siyasi tavsiye ve eğitimde daha sık başvurulmuş bir aracı haline geldi (Kampshall, 2011:436-438). Tarihyazımına yüklenmek istenen bu misyon, anlatıların içerisine ideallerin ve dönemin etik kodlarının daha fazla girmesine de yol açmış olabilir çünkü tarih artık bir nevi istenilen bireyler ve toplumlar yaratılmak için de kullanılmaya başlanmıştı. Esasında Maurice Keen'e göre şövalyelik idealleri ile uygulamadaki şövalyelik arasındaki makas sadece Geç Orta Çağ'a özgü değildi. Orta Çağ'ın tamamı boyunca ideal şövalyelikle pratikteki şövalyelik arasında farklar olmuştur. Muhtemelen dini, siyasi ve toplumsal kamuoyunun beklentisi bu başkalaşımın temel nedeniydi. Bunun en güzel örneğinin Haçlı Seferleri sırasında dini ritüel ve ahlaki kodlarla kuşatılan şövalyelik kurumunun, Haçlı Seferleri sonrası giderek sekülerleşmek zorunda kalması olabilir. Çünkü kafirle olan savaş bitse de Kıta Avrupası'ndaki sürekli savaş durumu devam etmekteydi ve bu savaşlarda şövalyeler muharebe meydanlarındaki en önemli birliklerdi. Bu nedenle şövalyeliğin içerisine çokça seküler öğe yine bu dönemde girdi (Keen, 1990:1-18). Keen'in bu görüşünü destekler nitelikte Peter Coss; XIV. yüzyıl şövalyeliğini, XII. yüzyıl şövalyeliğinin bir yozlaşması olarak görür. Bununla birlikte Coss, şövalyelik ve ideallerin gözle görülür şekilde değişip gelişime uğradığını kabul etmektedir ama bu değişimlerin özü etkilemediğini düşünmektedir (Coss, 1993:110). Bu görüşlere bazı noktalarda katılabiliriz ancak şövalyeliğin düşüşü veya dönüşümündeki kastın sadece ideallerde değil uygulamada da olduğunu görmek gerekmektedir. Froissart da ideal ile gerçek şövalyelik arasındaki farklılığı görmüş olacak ki dördüncü kitabını bitirdiği dönemde yazıldığını düşündüğümüz Roma el yazmasında şövalyelere olan bakış açısı olumsuz yönde değişmiştir. Halbuki Froissart'ın kroniğinin ilk başlarında köylüler çirkin, kötü ve fiziksel olarak kötülüklerle tasvir edilirken, onların katlettiğini söylediği şövalyeler ise yakışıklı, iyi ve fiziksel olarak mükemmellerdi (Froissart, 1904:137).

Froissart'ın metnini bu idealler üzerine kurduğunu düşündüğümüzde "onur" kavramının metin ve dönem içindeki anlamını biraz açmak yerinde olacaktır. Kristel Mari Skorge bunun için Pierre Bourdieu'nün sermaye çeşitlerini incelediği teorisinden yardım alır. Bourdieu'nün bu teorisine göre Froissart'ın metni içerisinde ve Orta Çağ özelinde onur kavramı bir çeşit sembolik sermaye olarak görülmektedir. Sembolik sermayenin ise o dönemde dört şekilde bulunabileceğini ve bunların ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye olduğunu aktarır. Bourdieu sıralanan ilk üç sermayenin Orta Çağ aristokrasinde kolaylıkla bulunabildiğini çünkü ilk üç sermayenin kolaylıkla somut materyallerle sağlanabildiğini düşünür (kaleler, topraklar, zenginlik vb.). Ancak bizi burada asıl ilgilendiren kuşkusuz sonuncusudur çünkü Orta Çağ Avrupası bir semboller dünyasıdır ve en ufak sembolik aktarım büyük anlamlarla açıklanmaktadır. İşte

bu bağlamda sembolik sermaye içerisine dahil edilen “onur”, kazanılması gereken ve çeşitli sebeplerden ötürü kaybedilebilen bir kavramdır. Bu sebeple bu ideale ulaşmak veya bu ideale halihazırda sahipmiş gibi davranmak özellikle aristokrasi için önem arz etmiştir (Skorge, 2006:27). Bundan dolayı ilk başlarda diğer aristokrasi mensupları arasında sembolik olarak ön plana çıkmak isteyenler, ardından ise yeni oluşmaya başlayan burjuva sınıfı tarih yazdırma eylemine girişmiştir. Kilise dışında tarih yazdırmaya başlayan bu yeni kişilerin yazılan bu tarihleri retorik bağlamda kullanıyor olmaları da Bourdieu’nun belirttiği gibi onların sembolik sermayeye ihtiyacından kaynaklanıyordu ve bu teoriye ters düşmüyordu. Şövalyeci anlatım tarzı da bir yönüyle aristokrasinin evrimleşen bu isteği üzerine gelişmişti. Esasında şövalyelik de Erken Orta Çağ’dan beri devam eden süreç neticesinde kendi sembolik sermayesini oluşturmuştu ve bu sermayenin öğeleri genellikle seküler bağlama yerleştirilmişti. Fakat Haçlı Seferleri sonrası şövalyelik, Hristiyan ahlaki kodlarıyla birleşmiş ve artık aristokrasi tarafından daha çok arzu edilen bir kurum olmuştu. Gabrielle M. Spiegel burada, bir kast statüsü kazanan şövalyeliğin geri döndürülemez bir şekilde aristokratik karakter kazandığını söylemektedir. Şövalyelik, içerisinde barındırdığı törensel ve sembolik işaretlerle aristokrasinin sahip olmak istediği sembolik sermaye için kaçınılmaz olmuştur. Ona göre şövalyelik ideolojisi süreç içerisinde Hristiyan ahlaki kodlarını ve savaşıllığını alarak aristokrasi sınıfı tarafından özümsemeye çalışılmıştır (Spiegel, 1993:152). Böylece şövalyelik idealleri ve onun temsil ettiği sembolik sermaye kaçınılmaz bir arzu nesnesi olarak tarihyazmını etkilemiştir.

Sonuç

Bu bilgilerin ışığında Jean le Bel ve Jean Froissart’ın, XII. yüzyılda başlayan ve Avrupa’da her anlamda gözlemlenen değişimin tarihyazımın özelindeki en önemli temsilcilerinden olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Onları ve kroniklerini özel yapan şeyler sadece kurdukları anlatım değil, bu anlatımın o dönemin toplumu tarafından benimsenip kullanılması da olmuştur. Her iki yazar da esasında Geoffrey of Monmouth (1095-1155) ve Chrétien de Troyes gibi XII. yüzyıl sonrası özellikle Kuzey Fransa’da yayılan Arthur romanslarının mirasından etkilenmiş ve hatta belki de bu geleneğin en üst noktasını temsil etmişlerdi. Bununla birlikte bu iki yazarın metinlerini ulusal dillerin henüz yaygınlaşmadığı bir dönemde Latince yerine Fransızca kaleme almaları da onları ön plana çıkaran başka bir özellik olmuştur. Bu yüzyıllardan önce Orta Çağ’ın büyük bir bölümünde tarihsel metinler manastır yazarları tarafından Latince kaleme alınmış ve okuyucu/dinleyici kitlesi yine bu dini zümre ile soylu kesim olmuştu. Bu nedenle o döneme kadar genellikle sadece yerel bazda dini vaazların metinlerinin çevirileriyle sınırlı kalan ulusal dillerin tarihi metinlerin de dili olması önemli bir dönüşümü teşkil etti (Spiegel, 1984:268).

Ayrıca bu kişiler yine yaşadıkları yüzyılda değişmeye başlayan “tarihçiyi” de temsil etmektedir. Şöyle ki Orta Çağ boyunca tarihyazımı ilk bölümde yazdığımız sebeplerden dolayı çoğunlukla Kilise kurumlarının elinde olmuştu.

Ancak Kilisenin tarihyazıcılığındaki bu hakimiyeti XIV. ve XV. yüzyıllarda düşmüş ve Avrupa'nın pek çok yerinde seküler-laik¹³ kişilerce yazılan eserler kaleme alınmaya başlanmıştı. Bu değişimle birlikte krallıklar ve diğer soyluların tarihyazımı üzerindeki etkisi daha da arttı. Merkezileşmeye çalışan krallıkların artan gücü karşısında tarihyazımının krallık lehine etkilendiği gibi bu anlatıların artık doğrudan veya dolaylı olarak bir propaganda olarak değerlendirilme ihtimali ortaya çıktı (Gransden, 1998: XII). Bu görüş kısmen kabul edilebilir çünkü belli bir kurumun dışında patronaj bulabilen katipler ve onlara bu patronajı sağlayan kişiler, tarih anlatılarını kendi amaçları doğrultusunda kurgulamak istediler. Bu durum muhtemeldir ki tarih anlatılarının giderek bir propaganda niteliği taşıyan araçlara evrilmesine yol açtı. Fakat bu demek değildir ki bu dönemde önce tarihyazımının işlevleri arasında bir nevi propaganda yoktu. XIV. ve XV. yüzyıl öncesinde de böyle bir işleve sahip pek çok eser kaleme alınabiliyordu ancak yazı yazan kişilerin artması ve yayılması daha farklı seslerin çıkmasına vesile oldu. Seküler yazarların ortaya çıkması birçok soylu ailenin patronaj ile tarih yazdırmasına vesile oldu. Bu ilgi tarihyazımının gelişimini etkilediği kadar yukarıda bahsettiğimiz propagandaya da neden oldu. Jean le Bel ve Jean Froissart da bu gelişimin bir meyvesiydi esasında çünkü yazmış oldukları şövalye ideallerine sarılmış anlatım tarzı bir nevi belli bir sınıfın propagandasını yansıtmaktaydı. Hatta sadece bir sınıfın değil Yüz Yıl Savaşları'nın da bir tarafı olarak İngilizlerin yanında bir tutum sergiliyordu.

Bir diğer etkisi ise bazı görüşlere göre artık yazarların neden ve nasıla başvurmaya başladığı dönemi temsil etmeleri olmuştur. Orta Çağ metinlerinde nedenselliğe başvurmama sebebi çoğu kez yazarların dini kişiliklerine bağlanmak istenir. Bu yazarların neden-sonuç ilişkisi kurmaktan yoksun bir bilince sahip olduğu dahi iddia edilmiştir. Ancak bu görüş muhtemelen Aydınlanma düşüncesinin Orta Çağ'a bakış açısının ileriki yıllara olan tesirinin bir etkisiydi. William Brandt Orta Çağ yazarlarının bu "yoksunluğunu" bu dönemde kaleme alınmış metinlerdeki bağlaçların üzerinden yorumlar. Buna göre Orta Çağ'daki yazarların bağlaçları metindeki olay örgüsünü nedenselleştirmeden uzak basit bir örüntü içerisinde vermektedir. Brandt bu metinler içerisinde olayların sürekli olarak "sonra bu oldu... daha sonra şu oldu..." şeklinde ifadeler ile birbirine bağlandığını ve bir olayın nasılını anlamaya çalışmanın Orta Çağ tarihçisine tamamen yabancı bir kavram olduğunu öne sürmektedir (Brandt, 1966:86). Brian Stock ise bu görüşten farklı olarak metne dayalı referans sisteminin gelişmesiyle birlikte yazılı kültürün özellikle Batı Avrupa'daki tarihyazımı özelinde nedenselliğin önünü açtığını düşünmektedir (Stock, 1986:10). Bernard Guenée ise Orta Çağ yazarlarının olayların nedenselliğini açıklamaktan "yoksun" olmadıklarını, bunu yapabilecek kabiliyetleri olduğunu fakat bunu tercih etmediklerini çünkü onlardan bunun beklenmediğini söylemektedir (Guenée, 1973:1010). Esasında Brandt da Froissart'ın açıklayıcı ve nedensellik içeren bir metin kurmayı bizzat yazar tarafından da belirtildiğini aktarır ki bu durum Froissart'ın neden-sonuç ilişkisi kuramamaktan yoksun olduğunu değil anlatısında bunu tercih etmediğini bize gösterir (Brandt, 1966:8). Bu durum bir yönüyle tarih

¹³ Detaylı bilgi için yine bu makaledeki birinci dipnota bakınız.

anlatısını kurmanın Orta Çağ üniversitesindeki yerinden de kaynaklanıyordu çünkü tarih bir disiplin olarak diğer temel bilimler kadar önemli görmediği gibi bu dönemde üniversitelerde bir disiplin olarak da bulunmuyordu. Tarih yazmanın üniversitelerdeki mütevazı yeri ancak okutulan diğer derslerle olan bağlantısı aracılığı ile gerçekleşiyordu ki bu durumun onu sınırlayan ana etkendi. Jean le Bel ve Jean Froissart'ın ise Yüksek Orta Çağ sonrası her anlamda değişime uğrayan Avrupa'nın tarihyazımındaki yüzünü temsil ettiğini söyleyebiliriz. Bunu iddia etmemizdeki en temel dayanak noktası ise bu yazarların seküler ve ulusal dilde eserleri kaleme almış erken örnekler olmasının yanında benimsedikleri şövalye ideallerine dayalı anlatımla da kendi dönemindeki diğer tarih yazarlarından farklılaşmalarından kaynaklanmaktadır.

Kaynakça

- Bel, J. l. (2011). *True Chronicles of Jean le Bel* (N. Bryant, Trans.). Woodbridge: The Boydell.
- Bergqvist, K. (2013). Truth and Invention in Medieval Texts: Remarks on the Historiography and Theoretical Frameworks of Conceptions of History and Literature, and Considerations for Future Research. *Revista Eletrônica sobre Antiguidade e Medievo*, 2(2), 221-242.
- Brandt, W. J. (1966). *The Shape of Medieval History*. New Haven: Yale.
- Breisach, E. (2018). *Tarihyazımı* (H. Kocaoluk, Çev.). Ankara: Yapı Kredi.
- Coss, P. R. (1993). *The Knight in Medieval England, 1000- 1400*. Gloucestershire: Alan Sutton.
- Devaux, J. (2000). From the Court of Hainault to the Court of England: The Example of Jean Froissart. In *War, Government and Power in Late Medieval France* (pp. 1-21). Liverpool: Liverpool University.
- d'Outremeuse, J. (1880). *Ly Myreur des Histors* (A. Borgnet, Compiler; Vol. VI). Brussels: F. Hayez Imprimeur de l'Académie Royale de Belgique.
- Durgun, F. (2017). Ortaçağ Avrupa'sında Tarihyazımı: Bede. In A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik Dönemler/Okullar/Yaklaşımlar ve Tarihçiler* (pp. 29-47). Ankara: Pegem Akademi.
- Frelick, N. M. (2016). Introduction. In *The Mirror in Medieval and Early Modern Culture* (pp. 1-31). Turnhout: Brepols.
- Froissart, J. (1869). *Chroniques de J. Froissart* (S. Luce, Compiler; Vol. I). Paris: Librairie.
- Froissart, J. (1870). *Chroniques de J. Froissart* (S. Luce, Compiler; Vol. II). Paris: Librairie.
- Froissart, J. (1904). *The Chronicles of Froissart* (G. C. Macaulay, Ed.; J. Bouchier & L. Berners, Trans.). New York: Macmillan.

- Gersh, S., Hoenen, M. J. F. M., & Wingerden, P. T. (2002). *The Platonic Tradition in the Middle Ages: a doxographic approach*. Berlin: Gruyter.
- Gransden, A. (1972). The Alleged Rape by Edward III of the Countess of Salisbury. *The English Historical Review*, 87(143), 333-344.
- Gransden, A. (1998). *Historical Writing in England II c.1307 to the Early Sixteenth Century* (Vol. II). New York: Routledge.
- Guenée, B. (1973). Histoires, annales, chroniques. Essai sur les genres historiques au Moyen Âge. *Annales-Economies, Sociétés, Civilisations*, 28(4), 997-1016.
- Hemricourt, J. (1910). *Le Miroir des Nobles de Hesbaye* (C. d. Borman & A. Bayot, Eds.; Vol. I). Bruxelles.
- Huizinga, J. (2019). *Ortaçağın Sonbaharı: 14 ve 15. Yüzyılda Fransa ve Hollanda'da Yaşam, Düşünce ve Sanat Formlarına Dair Bir İnceleme* (O. Düz, Trans.). İstanbul: Alfa.
- Kampshall, M. (2011). *Rhetoric and the Writing of History*. Manchester: Manchester University.
- Kantorowicz Ernst H. (1942). Plato in the Middle Ages, *The Philosophical Review*, 51(3), 312-323.
- Keen, M. (1990). *Chivalry*. New Haven and London: Yale University.
- Keen, M. (1990). *Chivalry*. Hong Kong: Yale University.
- Kempshall, M. (2012). *Rhetoric and the Writing of History, 400-1500*. Manchester: Manchester University.
- Morse, R. (1991). *Truth and Convention in the Middle Ages Rhetoric, Representation and Reality*. New York: Cambridge University.
- Nichols, S. G. (1964). Discourse in Froissart's Chroniques. *Speculum*, 39(2), 279-287.
- Platon. (2018). *Devlet* (S. Eyüpoğlu & M. A. Cimboz, Trans.). İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Skorge Kristel Mari. (2006) Ideals and Values in Jean Froissart's Chroniques, (PhD diss.), University of Bergen, Bergen.
- Smalley, B. (1975). *Historians In The Middle Ages*. New York: Simon & Schuster Children's.
- Spiegel, G. M. (1984). Forging the Past: The Language of Historical Truth in Middle Ages. *The History Teacher*, 17(2), 267-283.
- Spiegel, G. M. (1993). *Romancing the Past: The Rise of Vernacular Prose Historiography in Thirteenth-century France New Historicism*. California: University of California.
- Spiegel, G. M. (1997). *The Past as Text The Theory and Practice of Medieval Historiography*. London: he Johns Hopkins University.
- Stock, B. (1986). History, Literature, and Medieval Textuality. *Yale French Studies*, (70), 7-17.

- Tezcan, S. (2018). Hayden White ve Tarih Anlatısı Sorunu. *Turkish History Education Journal*, 7(2), 632-661.
- Tyson, D. B. (1986). Jean le Bel: portrait of a chronicler. *Journal of Medieval History*, 12(4), 315-332.
- Yavaş, H. (2022). Şövalyelik ve Aristokrasinin Jean Froissart'ın Tarih Anlayışına Etkisi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3).
- Zakai, A., & Mali, A. (1993). Time, History and Eschatology: Ecclesiastical History from Eusebius to Augustine. *The Journal of Religious History*, 17(4), 393-417.
- Zink, M., & Lydon, K. (1991). The Time of the Plague and the Order of Writing: Jean le Bel, Froissart, Machaut. *Yale French Studies, Special Issue: Contexts: Style and Values in Medieval Art and Literature*, 269-280.